

FİKRİ VE SİNAİ MÜLKİYET SUÇLARINDA ŞİKAYET HAKKI

GİRİŞ

I. BU SUÇLARIN ŞİKAYETE TABİ OLMASI VE SONUÇLARI

II. ŞİKAYET HAKKINA SAHİP OLANLAR

A. SİNAİ MÜLKİYET SUÇLARINDA ŞİKAYET HAKKINA SAHİP OLANLAR

1. Hak sahiplerinin şikayet hakkı
 - a. Patent suçları
 - b. Tasarım suçları
 - c. Coğrafi işaret suçları
 - d. Marka suçları
2. Lisans alanların şikayet hakkı
3. Bir kısım kurumların şikayet hakkı

B. FİKRİ MÜLKİYET SUÇLARINDA ŞİKAYET HAKKINA SAHİP OLANLAR

1. Eser sahiplerinin şikayet hakkı
 - a. Manevi haklar aleyhine işlenen suçlarda
 - b. Mali haklar aleyhine işlenen suçlarda
 - c. Diğer suçlarda
2. Mali hakları devralanların şikayet hakkı
 - a. Manevi haklar aleyhine işlenen suçlarda
 - b. Mali haklar aleyhine işlenen suçlarda
 - c. Diğer suçlarda
3. Ruhsat sahiplerinin şikayet hakkı
 - a. Manevi haklar aleyhine işlenen suçlarda
 - b. Mali haklar aleyhine işlenen suçlarda
 - c. Diğer suçlarda
4. Bir kısım kurumların şikayet hakkı

III. ŞİKAYET SÜRESİ

SONUÇ

FİKRİ VE SİNAİ MÜLKİYET SUÇLARINDA ŞİKAYET HAKKI¹

GİRİŞ

Fikri ve sınai mülkiyet hakları, özellikle son iki yüzyılda yaşanan gelişmelere ve değişimlere paralel olarak önemi artan hakların başında gelmektedir. Artan bu önemin sonucu olarak fikri ve sınai mülkiyet haklarına tüm hukuk sistemlerinde geniş bir koruma sağlanmıştır. Sadece tazminatı gerektirir hükümlerle yetinilmemiş, aynı zamanda suç ve cezaları öngören hükümlerle de bu koruma pekiştirilmiştir.

Türkçe’de bazen “*fikri mülkiyet*” bazen de “*fikri ve sınai mülkiyet*” olarak kullanılan terimler İngilizce’deki “*intellectual property*” ve Fransızca’daki “*propriete intillectuele*” terimlerinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Bu kavramların kapsamı konusunda ulusal ve uluslararası metinlerle öğretide bir fikir birliği olduğunu söylemek güçtür².

Öğretide genel kabul gören anlaşışa göre “*Fikri mülkiyet*” veya “*fikri hak*” terimi bir üst kavram olup bünyesinde fikir ve sanat eserleri üzerindeki hakları ile sınai mülkiyet haklarını barındırmaktadır³. Fikir ve sanat eserleri, sahibinin hususiyetlerini taşıyan ve yaratıcısının özelliğini ortaya koyan ve de 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri kanunun 1/ B maddesinde ifadesinin bulan ilim ve edebiyat, musiki, güzel sanat veya sinema eserleri olarak sayılan her nevi fikir ve sanat mahsulü eserlerdir. Anılan kategorideki eserler “*gerçek anlamda fikir ürünleri*” olup bu eserler üzerindeki

¹ Bu makalede kullanılan kısaltmalar: 551 sayılı KHK: Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 554 sayılı KHK: Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname, 555 sayılı KHK.: Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 556 sayılı KHK.: Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, CMUK.: Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu, FSEK.: Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, KHK.: Kanun Hükmünde Kararname,m.: madde , sk.: sayılı kanun, TCK.: Türk Ceza Kanunu, Tüzük: Fikir ve Sanat Eserleri Sahipleri Meslek Birlikleri ve Federasyonu Tüzüğü

² Paris Sözleşmesinin 1. maddesinin 2. bendinde sınai mülkiyet korumasının konusu:“İhtira beratları , faydalı modeller, sınai resim ve modeller, fabrika veya ticaret markaları, hizmet markaları, ticaret unvanı ve orijin işaretler veya menşe adlandırmaları ve gayri kanuni rekabetin önlenmesi “ olarak tespit edilmiştir. 1967 tarihinde imzalanan ve Türkiye’ nin de 1976 yılında üye olduğu Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı (WIPO) Kuruluş Sözleşmesinin fikri mülkiyet başlıklı bendinde fikri mülkiyet kavramının kapsamına telif haklarına ek olarak ihtira beratları, sınai resim ve modeller fabrika, ticaret ve hizmet markaları, ticaret unvanı ve adlandırmaları ve gayri kanuni rekabete karşı himayeye ilişkin haklar da dahil edilmiştir. Aynı şekilde TRIPS Sözleşmesinin 9 vd. maddelerinde markalar, coğrafi işaretler, sınai tasarımlar, entegre devrelerin tasarımları ve patentler fikri mülkiyetin kapsamında sayılmıştır

³ HIRSCH, E., *Fikri ve Sınai Haklar*, Ankara, 1948, s. 6 (FSH) ; FAZZANİ, L., HART T., *Intellectual Property Law*, Newyork 2000, second edition, s.4 ; AYİTER , N., *Hukukta Fikir ve Sanat Eserleri* , Ankara 1972, s. 5 ; ASLANLI, H., *Fikri Hukuk Dersleri* , İstanbul 1954, s. 77 ; EREL, N.Ş., *Türk Fikir ve Sanat Hukuku*, Ankara 1998, s.5 ; DARDAĞAN, E., *Fikri ve Sanat Eserleri Üzerindeki Haklardan Doğan Kanunlar İhtilafı*, Ankara 2000, s.8 ; ERDEM, B., *Patent Hakkının Korunmasına ve Patent Hakkına İlişkin Sözleşmelere Uygulanacak Hukuk*, İstanbul 2000 , s. 10

hak “*dar anlamda fikri hak*” olarak değerlendirilmektedir ⁴. Sınai mülkiyet haklarının konusunu teşkil eden ürünler ise kişilerin yaşamını kolaylaştıran doğa üzerindeki egemenliklerini arttıran ve sahibinin hususiyetlerinin taşımaktan öte genellikle teknik eser niteliğinde olan ürünlerdir ⁵. Sınai mülkiyet hakları, genel tanımı ile sanayide tarımda buluşları, yenilikleri, özgün tasarımları yaratıcıları adına; ticaret alanında üretilen malları veya sunulan hizmetleri diğerlerinden ayırmaya yarayan işaretleri, sahipleri adına tescil edilmesini sağlayan ve hak sahiplerine belirli süreyle mutlak ve münhasır kullanma yetkisi sağlayan haklardır ⁶.

Bu çalışma kapsamında fikri mülkiyet kavramı dar anlamda yani gerçek anlamda fikri ürünleri kapsar şekilde kullanılmıştır. Sınai mülkiyet kavramı ise marka, patent, tasarım ve coğrafi işaretlerle sınırlı olarak kullanılmıştır. Fikri mülkiyet suçlarıyla kastedilen 5846 sayılı yasanın 71-73. maddelerinde düzenlenen suçlardır. Sınai mülkiyet suçlarıyla da ifade edilmek istenen ise 4128 sayılı yasayla 551, 554, 555 ve 556 sayılı kanun hükmünde kararnamelere eklenen suçlardır. Söz konusu kanun hükmünde kararnameler tescile dayalı bir korumayı öngördüklerinden, tescilsiz marka, patent ve tasarımlar aleyhine işlenen ve suç teşkil eden eylemler de bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuşlardır.

I. BU SUÇLARIN ŞİKAYETE TABİ OLMASI VE SONUÇLARI

Fikri ve sınai mülkiyet suçlarında kovuşturma şikayete tabidir. Bu suçlarda hakkı sahipleri dışında bir kısım kuruluşların da şikayet hakkı vardır. Fikri ve sınai mülkiyet suçlarıyla ilgili şikayetler acele işlerden sayılır ve kovuşturmayla birlikte yargılama 3005 sayılı kanun hükümleri uyarınca icra edilir (5846 sk, m.75, 551 sayılı KHK. m. 73/A/5 ; 554 sayılı KHK m.48/A/ 5 ; 555 sayılı KHK. m.24/A/ 5 ; 556 sayılı KHK. m.61/A/5). Sözlü şikayet mümkündür. Yapılan sözlü şikayetler, şikayet ve şahsi dava açmak hakkındaki genel hükümler göre yapılacak işlemler hükmünde sayılır (3005 sk, m.2/1)

⁴ EREL, s.3 ; PİROĞLU, Ü., “ *Bilişim Toplumunda ve İnternette Eser Sahibinin Hakları* ” , *Bilişim Toplumuna Giderken Psikoloji, Sosyoloji ve Hukuk Etkileri Sempozyumu*”, Ankara 2001, s. 241.

⁵ ŞEHİRALİ, F.H., *Patent Hakkının Korunması* , Ankara 1998, s.4.

⁶ Türk Patent Enstitüsü, *100 Soru 100 Cevap* , Ankara 1996, s. 1 (Soru-Cevap)

Tüm suçlar kamu düzenini bozucu niteliktedirler. Bu nedenle suçların takibinde genel kural, resen takip ilkesidir. Ancak çeşitli gerekçelerle ⁷ bir kısım suçların takibi, temel kuralın istisnası olarak şikayete tabi kılınmıştır ⁸.

Şikayete tabi suçların bir kısmı şahsi davalıktır. Diğer bir kısmı da şikayet üzerine resen kovuşturulur ve kamu davası açılmak suretiyle takip edilir. 4128 sayılı yasayla yapılan değişikliğe kadar sınai mülkiyet suçları, şahsi davalık suçlar arasında sayılmış idi (CMUK, m. 344/ 8). 4128 sayılı yasayla yapılan değişiklikle sınai mülkiyet hakları aleyhine işlenen suçlara dair davalar, şahsi davalık olmaktan çıkarılmış ve kamu davasına dönüştürülmüştür (551 sayılı KHK. m. 73/A/5 ; 554 sayılı KHK m.48/A/ 5; 555 sayılı KHK. m.24/A/5 ;556 sayılı KHK. m.61/A/5). 5846 sayılı yasada düzenlenen suçlarla ilgili davalar, kural olarak şahsi davalıktır (CMUK, m. 344/ 8, FSEK, m.76/2) . Ancak 5846 sayılı yasada sayılan suçlar, neşir yoluyla veya radyo-televizyon veya benzeri kitle haberleşme araçlarıyla işlenirse, mağdurun şikayeti üzerine takibat cumhuriyet savcıları tarafından yürütülür.

Sınai mülkiyet suçlarında kovuşturmanın şikayete tabi olması nedeniyle şikayetin yokluğu halinde bu suçlar hakkında herhangi bir takibat yapılmaz⁹. Aynı şekilde şikayet üzerine başlatılan bir hazırlık soruşturması veya açılan bir kamu davası, şikayetten vazgeçmeyle ortadan kaldırılır.

Sanıkların birden çok olması halinde sanıklardan biri hakkında vuku bulacak vazgeçme diğerlerine de sirayet eder (TCK m. 99).

Fikri ve sınai mülkiyet suçlarında şikayetten vazgeçmenin, bu suçlarla ilgili verilen cezaların infazına engel olup olmayacağı açık değildir. Genel kural şikayetten vazgeçmenin cezanın infazına etkili olmayacağıdır(TCK 99/1). Aksi yönde açık bir hüküm olmadığı takdirde genel kural geçerli olacaktır. 4128 sayılı ve 5846 sayılı

⁷ Bir suçun hangi gerekçelerle şikayete tabi kılınacağına dair öğretide çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Öğretide en çok kabul gören karma görüşe göre bir suçun şikayete tabi kılınmasında temel etkenler kamu düzenini ihlaldeki derece farkı ve kişi faydasıdır. Gerçekten bir kısım suçlar, kamu düzenini ağır bir şekilde ihlal ettikleri halde diğer bir kısım suçlarda ihlal derecesi çok düşüktür. Aynı şekilde bazı suçlarda mağdurun şikayeti olmaksızın açılacak bir kamu davası, davanın aleniliği olayların daha çok duyulması ve benzeri gerekçelerle, mağdura suçtan daha çok zarar verebilecektir. Böyle bir durumda mağdurun kişisel faydası, kamu davası açılmasıyla doğacak kamusal menfaatten üstün tutulmalıdır. (EREM / DANIŞMAN / ARTUK, Ceza Hukuku Genel Hükümleri, Ankara 1997, s.194.)

⁸ EREM/ DANIŞMAN/ ARTUK, s.193.

⁹ Alman Hukukunda sınai mülkiyet suçları kural olarak şikayete tabi suçlardandır. Ancak patent suçlarında kamu düzeninin veya kamu menfaatinin gerektirdiği durumlarda şikayet olmasa bile hazırlık soruşturması re'sen (Ex officio) başlatılabilir (MARANGHİDİS; s. 184). Aynı şekilde fikir ve sanat eserleri aleyhine işlenen suçlarda da özel bir kamu yararının haklı gösterdiği durumda şikayetin varlığı aranmaz. (Law on Copyright and Neighboring Right Act, m.109). <http://www.unesco.org/culture/copy/copyright/germany>.

yasada,şikayetten vazgeçmenin bu suçlarla ilgili cezaların infazına müessir olacağına dair bir hüküm yoktur. Dolayısıyla genel kural gereği şikayetten vazgeçmek bu suçların infaza etkili olmaz.5846 sayılı yasada belirtilen suçlarda eğer şahsi dava açılmışsa, CMUK / 361 maddesi uyarınca hükmün tefhimine kadar şikayette vazgeçilebileceği için, vazgeçmenin infaza etkili olup olmayacağını tartışmaya gerek yoktur. Çünkü zaten şahsi davacının infaz aşamasında şikayetten vazgeçme hakkı yoktur.

II. ŞİKAYET HAKKINA SAHİP OLANLAR

A. SINAI MÜLKİYET SUÇLARINDA ŞİKAYET HAKKINA SAHİP OLANLAR

Sınai mülkiyet suçlarında kimlerin şikayet hakkına sahip olduğu tek tek belirtilmiş değildir. Ancak şikayet hakkına sahip olanları, hem ilgili kararnamelerin değişik hükümlerinden hem de 4128 sayılı yasayla getirilen düzenlemelerden çıkarmak mümkündür. Şikayet hakkına sahip olanların başında “*sınai mülkiyet korumasından doğan hakları tecavüze uğrayanlar*” gelmektedir. Yani patent suçlarında “*patentten doğan hakları tecavüze uğrayan*” (551 sayılı KHK. m.73/A/ 5), marka suçlarında “*marka korumasından doğan hakları tecavüze uğrayan*” (556 sayılı KHK. m.61/ A/ 5) , tasarım suçlarında “*tasarım korumasından doğan hakları tecavüze uğrayan*” (554 sayılı KHK. m. 48/A / 5) , coğrafi işaret suçlarında da “*coğrafi işaret korumasından doğan hakları tecavüze uğrayan*” kişidir (555 sayılı KHK. 24/ A/ 5).

Sınai mülkiyet korumasından doğan hakları tecavüze uğrayan ifadesinin kapsamına öncelikle sınai mülkiyet hakkı sahipleri girer. Ayrıca bu ifadenin kapsamına lisans alanlar da girer. Zira lisans alanların dava ve şikayet hakkı ve şartları ilgili kararnamelerde açık olarak düzenlenmiştir.

Sınai mülkiyet suçlarında hak sahiplerine ve lisans alanlara şikayet hakkının tanınması şikayet hakkının mahiyetine uygundur. Çünkü şikayet hakkı, kural olarak şikayete konu suçtan doğrudan doğruya zarar görenlere veya zarar görme ihtimali olanlara tanınmaktadır ¹⁰.

Bir kısım sınai mülkiyet suçlarında hak sahipleri dışında bu suçların kitlesel mağdurlarına da şikayet hakkı tanınmıştır. Kitlesel mağdurların kapsamına

¹⁰ EREM/ DANIŞMAN/ ARTUK, s. 201.

tüketicilerle ticari ve sınai teşebbüs sahipleri ve esnaflar girer. Kanun koyucu bu kişilere doğrudan doğruya şikayet hakkı tanımamış meslek kuruluşlarına ve tüketici derneklerine şikayet hakkı tanınmıştır. Ancak kanun koyucunun şikayet hakkı tanıdığı suçlar, esasında tüketicilere ticari ve sınai teşebbüs sahiplerine dolaylı da olsa zarar verme ihtimali çok düşük olan suçlardır. Kanun koyucu, ekonomik hayatta çok yaygın olan ve hem tüketicilere hem de piyasanın diğer aktörlerine ve ekonominin genel işleyişine çok ciddi zarar veren taklit suçlarında ve sınai mülkiyet haklarına tecavüz teşkil eden diğer suçlarda tüketici derneklerine ve 5509 veya 507 sayılı kanunlara tabi kuruluşlara şikayet hakkı tanınmamıştır. Kanun koyucunun bu düzenlemesi, hem şikayet tabi kılınan suçlarda, suçla, şikayet hakkı tanınan kişi arasındaki doğrudan zarar ilişkisinin aranmasına dair ilkeye hem de şikayet hakkı tanımakla umulan faydaya aykırıdır¹¹.

1. Hakkı Sahiplerinin Şikayet Hakkı

Hak sahipleri, hakkın konusunun marka, patent , tasarım ve coğrafi işaret olmasına göre değişmektedir. Dolayısıyla hak sahibi sıfatıyla şikayet hakkına sahip olanlar, marka, patent, tasarım ve coğrafi işaretler için ayrı ayrı belirtilecektir.

a. Patent Suçları

Patent suçlarında şikayet hakkı, öncelikle patent sicilinde patent hakkı sahibi olarak gösterilen kişi veya kişilere aittir. Eğer patent başvurusu, 551 sayılı kanun hükmünde kararnamenin 55. maddesi uyarınca yayınlanmışsa başvuru sahibi de şikayet hakkına haizdir. Tecavüz eden başvurudan ve kapsamından haberdar edilmişse şikayet hakkının doğması için başvurunun yayınlanmış olması koşulu aranmaz (551 sayılı KHK. m. 136/3).

Patent başvurusu geri çekilir veya geri çekilmiş olarak kabul edilir veya kesinleşmiş bir karar itibariyle ret edilirse başvuru sahibinin şikayet hakkı ortadan kalkar (551 sayılı KHK. m.82/son).

Ortak buluşlarda, taraflar arasında, aksi kararlaştırılmamışsa, müşterek mülkiyet kuralı geçerlidir (551 sayılı KHK. m.85). Dolayısıyla patent suçlarında her bir ortağın ayrı ayrı şikayet hakkı vardır. Ortaklar, şikayet hakkını birlikte kullanmak zorunda değildirler (551 sayılı KHK. m. 85/d).

¹¹ AYDIN, H.; Sınai mülkiyet Hakları Aleyhine İşlenen Suçlar, Ankara 2003, s. 47.

Çifte buluşlarda şikayet hakkı, diğerine göre daha önce patent başvurusu yapmış kişiye veya rüçhan hakkı sahibi olana aittir ¹².

İşçi buluşlarında şikayet hakkı sahibi, buluşun hizmet buluşu ve serbest buluş olmasına göre değişmektedir. Hizmet buluşlarında şikayet hakkı kural olarak işverene aittir. İşveren tam hak talebinde bulunduğu hizmet buluşu için başvuruda bulunmazsa, işçi, işveren ad ve hesabına patent başvurusunda bulunabileceğinden, işçi, işveren nam ve hesabına şikayet hakkına sahip olabilecektir. Ancak bu durum işverenin şikayet hakkının ortadan kaldırmaz. Eğer hizmet buluşu, serbest buluş niteliği kazanmışsa başvuru yapma hakkı işçiye geçeceğinden şikayet hakkı da işçiye geçer ¹³. Bu durumda da şikayet hakkından söz edebilmek için işçinin buluşla ilgili olarak tescil başvurusunda bulunması gerekir.

b. Tasarım Suçları

Patent suçlarında olduğu gibi, tasarım suçlarında da hak sahibi sıfatıyla şikayet hakkına sahip olan kişi, tasarım sicilinde adına tescil yapılan kişidir. Tasarımcıların birden çok olması halinde taraflar arasında, aksine bir anlaşma olmadığı takdirde müşterek mülkiyet kuraları geçerlidir. Tasarım üzerinde müşterek malik olan kişilerin tek başına yapabileceği işlemler, 554 sayılı kanun hükmünde kararnamenin 13. maddesinde sayılmış ve müşterek maliklerin tasarım hakkına tecavüz halinde tek başına dava açabileceği ifade edilmiştir. Dolayısıyla tasarımcının birden çok olması halinde her bir tasarımcı, tek başına şikayet hakkını kullanabilir.

Tasarım başvurusun 554 sayılı kanun hükmünde kararnamenin 48. maddesi uyarınca yayınlanması halinde veya suç faili, başvurudan ve kapsamından haberdar edilmişse başvurunun yayınlanması koşulu aranmaksızın tasarım başvurusu sahibi de şikayet hakkına haizdir.

Tasarım bir hizmet ilişkisi içinde veya hizmet sözleşmesi dışında bir iş görme sözleşmesi çerçevesinde vücuda getirilmişse ve sözleşmede aksi bir hüküm yoksa ve işin mahiyetinden aksi anlaşılmamışsa işveren hak sahibi olacağından şikayet hakkı da işverene aittir. Tasarımı vücuda getirenlerin şikayet hakkı yoktur (554 sayılı KHK. m. 14, 16).

Üniversitelere bağlı fakülte ve yüksek okullarda bilimsel çalışma yapmakta olan öğretim elemanlarının vücuda getirdikleri tasarımlar üzerinde öğretim elemanları

¹² ŞEHİRALİ, s. 183.

¹³ ŞEHİRALİ, s. 183-184.

hak sahibidirler. Dolayısıyla bu tasarımlar aleyhine işlenen suçlarda şikayet hakkı öğretim elemanlarına aittir (554 sayılı KHK. m.15).

c. Coğrafi İşaret Suçları

Coğrafi işaretleri, marka,patent ve tasarımlardan farklı olarak sadece başvuran veya adına tescil ettiren kişi değil başvuru yapma hakkına sahip olan kişiler de kullanabilir. Yani coğrafi işaretleri kullanmak için adına tescil ettirmek zorunlu olmayıp işaretin menşe ve mahreç işareti olmasına göre 555 sayılı kanun hükmünde kararnamede aranılan şartlara haiz olmak yeterli görülmektedir. Nitekim 555 sayılı kanun hükmünde kararnamenin 15. maddesinde, tecavüz teşkil eden eylemleri önleme yetkisi olanlar sayılırken sadece tescil edilmiş coğrafi işareti kullanma hakkına sahip olan kişilerden değil coğrafi işaret başvurusu yapma hakkına sahip olan kişiler de sayılmıştır. Dolayısıyla coğrafi işaret hakkına tecavüz teşkil eden eylemleri önleme yetkisini sahip olan bu kişilerin, bu eylemler işlendikten sonra da şikayet hakkına sahip olduklarının kabulü gerekir. Yani coğrafi işaret olarak tescil edilmiş bir menşe ve mahreç işareti aleyhine 4128 sayılı yasada sayılan suçlardan birinin işlenmesi halinde adına coğrafi işaret tescil edilen kişilerin yanı sıra bu coğrafi işareti için başvuru hakkına sahip olan kişiler de şikayet hakkına haizdir¹⁴.

Başvuru hakkına sahip olan kişiler, 555 sayılı kanun hükmünde kararnamenin 7. maddesinde sayılmıştır. Buna göre söz konusu ürünün üreticisi gerçek ve tüzel kişiler, tüketici dernekleri ile coğrafi yöre ile ilgili kamu kuruluşları başvuru hakkına dolayısıyla şikayet hakkına sahiptir.

Ürünün üreticisi sıfatıyla şikayet hakkına sahip olan kişiler, işaretin menşe ve mahreç işareti olmasına göre değişir. Menşe işaretlerinde, sicilde belirtilen coğrafi bölgede faaliyet gösterip de, sicilde gösterilen kalite, ün ve diğer özellikleri taşıyan ürünleri üreten üreticilerdir. Mahreç işaretlerinde ise ürünün üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinden en az birini sicilde belirtilen yöre , alan veya coğrafi bölge sınırları içinde ve sicilde gösterilen kalite, ün ve diğer özelliklerini taşıyacak şekilde üreten üreticilerdir (555 sayılı KHK. m. 7/ a, m. 17/ 2) .

Coğrafi işaret başvurusu, 555 sayılı kanun hükmünde kararnamenin 9. maddesi uyarınca yayınlandığı takdirde başvuru sahibi de, coğrafi işaretlere vaki tecavüzlerden dolayı şikayet hakkına sahiptir (555 sayılı KHK. m. 24/ son).

¹⁴ AYDIN, s. 49.

d. Marka Suçları

Marka suçlarında hak sahibi sıfatıyla şikayet hakkına sahip olan kişi, marka sicilinde marka sahibi olarak tescil edilen kişidir. Marka başvuruları aleyhine işlenen eylemler, suç teşkil etmediğinden, marka başvurusu sahibinin şikayet hakkından söz edilemez.

2. Lisans Alanların Şikayet Hakkı

Belli şartlar varlığı halinde lisans alanlara da şikayet hakkı tanınmıştır. Coğrafi işaretler lisansa konu olamazlar. Bu nedenle aşağıda lisans alanların şikayet hakkıyla ilgili yapılacak açıklamalar coğrafi işaretler için geçerli değildir.

Lisans alanın dava açma şartları, 551 sayılı kanun hükmünde kararnamenin 148., 554 sayılı kanun hükmünde kararnamenin 60. ve 556 sayılı kanun hükmünde kararnamenin 73. maddesinde düzenlenmiştir. Marka, patent ve tasarım için ayrı ayrı öngörülen bu düzenlemeler tümüyle aynıdır.

Her ne kadar adı geçen maddelerde şikayet hakkından değil dava hakkından söz edilmekte ise de dava hakkıyla ilgili bu düzenlemelerin şikayet hakkı için de geçerli olduğunu evleviyetle kabul etmek gerekir. Ayrıca lisans alanlara şikayet hakkının tanınması şikayet hakkının mahiyetine de uygundur. Çünkü şikayet hakkı, suçtan zarar görenlere tanınan bir haktır. Lisans alanların bu suçlardan zarar görmediğini söylemek mümkün değildir¹⁵.

Lisans alanların şikayet hakkı, lisansın niteliğine göre değişmektedir¹⁶. Aksi sözleşmede kararlaştırılmamışsa inhisari lisansa sahip olan kişi, sınai mülkiyet suçlarında bağımsız olarak şikayet hakkına haizdir. İnhisari olmayan lisans sahibinin ise kural olarak şikayet hakkı yoktur¹⁷.

¹⁵ AYDIN, s. 50.

¹⁶ Lisans sözleşmeleri temel olarak ikiye ayrılır. Eğer lisans veren, sözleşmeye konu marka, patent veya tasarımı kullanmamayı ve başkasına kullandırmamayı taahhüt etmişse bu sözleşme inhisari lisans sözleşmesidir. Yok eğer lisans veren, sözleşmeyle sadece marka, patent veya tasarımı kullandırmayı taahhüt etmişse, kullanma ve üçüncü kişilere lisansa verme hakkını saklı tutmuşsa bu sözleşme de inhisari olmayan lisans sözleşmesidir. Aksi sözleşmede belirtilmemişse taraflar arasında akdedilen sözleşme inhisari olmayan lisans sözleşmesidir

¹⁷ Patent hakkının zorunlu lisansa verilmesi halinde bu lisans niteliği itibarıyla inhisari değildir. dolayısıyla zorunlu lisans sahibinin kural olarak müstakil şikayet hakkı yoktur. Ancak 551 sk.'nın 103.maddesinde belirtilen kamu yararı gerekçesiyle zorunlu lisans inhisari olarak verilebilir. Bu durumda zorunlu lisans sahibi müstakilen şikayet hakkına sahip olacaktır (551 sk. m.114/1).

İnhisarı olmayan lisans sahibi belli şartların varlığı halinde dava hakkına sahiptir. Lisans sahibinin dava hakkını kullanabilmesi için sınai mülkiyet haklarına tecavüz teşkil eden eylemleri haber aldığı anda, noter vasıtasıyla yapacağı bir bildirimle hak sahibinden dava açmasını isteyebilir. Hak sahibi eğer, talebi kabul etmez veya bildirim aldığı tarihten itibaren üç ay içinde gerekli davaları açmaz ise lisans alan yaptığı bildirim ekleyerek kendi adına dava açabilir. Dava hakkının kullanılmasıyla ilgili öngörülen bu usulün, şikayet hakkının kullanılmasına kıyasen uygulanması bir çözüm olarak düşünülebilir. Ancak öngörülen usulün sisteme tamamen yabancı ve istisnai bir usul olması ve şikayet hakkıyla bağdaştırılmasının imkansız olması kıyasın mümkün olamayacağı sonucu çıkarmamızı zorunlu kılmaktadır. Ancak inhisarı lisans olmayan lisans sahiplerine hiçbir koşulda şikayet hakkı tanınmamak da düzenlemenin ruhuna uygun bir yaklaşım olmaz. Çünkü ilgili düzenlemeler esasında inhisarı olmayan lisans sahibine dava hakkı tanımaktadırlar. Bu hakkın öncelikli olarak marka, patent veya tasarım sahipleri aracılığıyla kullanılması, bundan bir sonuç alınmaması halinde dava hakkının tek başına kullanılması istenmiştir. Dolayısıyla inhisarı olmayan lisans sahibine, zarar görmesi veya zarar görme ihtimalinin bulunması halinde şikayet hakkı tanımak, ancak şikayet hakkının kullanılmasını, hukuk davasının açılmasıyla ilgili prosedüre tabi kılmamak hem ilgili düzenlemelerin amacına ve ruhuna hem de şikayet hakkının mahiyetine uygun düşer.

Lisans sahiplerinin şikayet hakkı marka, patent ve tasarım hakkı sahiplerinin şikayet hakkına nazaran daha dar kapsamlıdır. Hak sahipleri, ilgili tüm suçlarda şikayet hakkına sahip iken, lisans alanların şikayet hakkı, lisans sözleşmesinin kapsamıyla sınırlıdır. Örneğin *Adidas* markalı spor malzemelerinin satışı konusunda lisans sözleşmesiyle hak kazanan kişinin, *Adidas* markasının deodorantlarda haksız olarak ve suç teşkil edecek bir şekilde kullanılması halinde şikayet hakkı söz konusu olmayacaktır¹⁸.

3. Resmi ve Özel Kurumların Şikayet Hakkı

Sınai mülkiyet suçları, sadece hak sahiplerinin haklarını ihlal etmemekte çoğu kez tüketicilerin de içinde bulunduğu geniş toplum kesimlerinin haklarını ihlal etmektedir. Bu nedenle kanun koyucu, hak sahipleri dışında Türk Patent Enstitüsü,

¹⁸ AYDIN, s.50

5590 , 507 sayılı yasalara tabi kuruluşlar ile Tüketici Derneklerine, bir kısım sınai mülkiyet suçlarında şikayet hakkı tanımıştır..

5590 sayılı yasaya tabi kuruluşlar: Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Deniz Ticaret Odaları, Ticaret Borsaları, Türkiye Ticaret , Sanayi, Deniz Ticaret Odaları Borsalar Birliği' dir.

507 sayılı yasaya tabi kuruluşlar ise Esnaf Odaları, Esnaf ve Küçük Sanatkarlar Derneği, Esnaf ve Küçük Sanatkarlar Derneği Birliği, Esnaf ve Küçük Sanatkarlar Federasyonu, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu 'dur.

Türk Patent Enstitüsü'nün şikayet hakkına sahip olduğu suçlarla 5590 ve 507 sayılı tabi kuruluşlar ve tüketici derneklerinin şikayet hakkına sahip olduğu suçlar birbirinden farklı düzenlenmiştir.

5590 ve 507 sayılı kanuna tabi kuruluşlarla tüketici dernekleri, aşağıda sayılan suçlarda da şikayet hakkına haizdir. Bu suçlar ;

- 551 sayılı KHK. nin 44. maddesinde yazılı açıklamayı gerçeğe aykırı yapmak.
- Patentle korunan bir buluşun sahibi olmadığı veya patentin koruma süresinin bittiği veya patentin hükümsüzlüğü veya patent hakkının sona ermesi durumlarında kendisinin veya başkasının imal ettiği veya satışa çıkardığı eşyaya veya ambalajlarına veya ticari evrakına veya ilanlarına korunan bir patentle ilgili olduğu kanısı uyandıracak şekilde işaretler koymak veya bu amaçla yazılı ve görsel basındaki ilan ve reklamlarda bu tarz yazı ve işaretleri kullanmak
- Tasarım hakkı sahibi olarak belirtilmesi gereken kimlik bildirimini gerçeğe aykırı olarak yapmak.
- Korunan bir tasarım hakkı sahibi olmadığı veya koruma süresinin bittiği veya herhangi bir şekilde tasarım hakkının hükümsüzlüğü veya tasarım korumasından doğan hakkın sona ermesi durumlarında kendisinin veya başkasının imal ettiği veya satışa çıkardığı eşyaya veya ambalajlarına veya ticari evrakına veya ilanlarına hukuken korunan bir tasarım hakkı ile ilgili olduğu kanısı uyandıracak şekilde işaretler koymak veya bu amaçla yazılı ve görsel basındaki ilan ve reklamlarda bu tarz yazı ve işaretleri kullanmak

- Coğrafi işaret hakkı sahibi olarak belirtilmesi gereken kimlik bildirimin gerçeğe aykırı yapmak
- Korunan bir coğrafi işaret hakkı sahibi olmadığı veya herhangi bir şekilde coğrafi işaret hakkının hükümsüzlüğü veya coğrafi işaret korumasından doğan hakkın sona ermesi durumlarında kendisinin veya başkasının imal ettiği veya satışa çıkardığı eşyaya veya ambalajlarına veya ticari evrakına veya ilanlarına hukuken korunan bir coğrafi işaret hakkı ile ilgili olduğu kanısı uyandıracak şekilde işaretler koymak veya bu amaçla yazılı ve görsel basındaki ilan ve reklamlarda bu tarz yazı ve işaretleri kullanmak
- Marka sahibi olarak belirtilmesi gereken kimlik bildirimi gerçeğe aykırı yapmak
- Korunan bir marka hakkı sahibi olmadığı veya koruma süresinin bittiği veya herhangi bir şekilde marka hakkının hükümsüzlüğü veya marka korumasından doğan hakkın sona ermesi durumlarında kendisinin veya başkasının imal ettiği veya satışa çıkardığı eşyaya veya ambalajlarına veya ticari evrakına veya ilanlarına hukuken korunan bir marka hakkı ile ilgili olduğu kanısı uyandıracak şekilde işaretler koymak veya bu amaçla yazılı ve görsel basındaki ilan ve reklamlarda bu tarz yazı ve işaretleri kullanmak

Türk Patent Enstitüsü ise, 551 sayılı kanun hükmünde kararnamenin 73/ A maddesinin (c) fıkrası , 554 sayılı kanun hükmünde kararnamenin 48/ A maddesinin (c) fıkrası, 555 sayılı kanun hükmünde kararnamenin 24/ A maddesinin (c) fıkrası ile 556 sayılı kanun hükmünde kararnamenin 61/ A maddesinin (c) fıkrasında sayılan ve sınai mülkiyet haklarına tecavüz teşkil eden suçların dışındaki tüm suçlarda şikayet hakkına sahiptir.

Bir kısım kuruluşların şikayet hakkıyla ilgili yapılan bu düzenlemenin yeterli açıklıkta olduğunu söylemek mümkün değildir. Acaba Türkiye'nin herhangi bir yerinde sınai mülkiyet suçlarından herhangi birinin işlenmesi halinde bu kuruluşlardan herhangi birinin veya tümünün şikayet hakkı olabilecek midir ? Hakkari Yüksekova'da

bir esnafın işlediği suçta İstanbul Deniz Ticaret Odasının şikayet hakkından söz etmek mümkün müdür ?

İlgili düzenlemelerde yer ve kişiyi esas alan bir sınırlandırmaya rastlanılmamıştır. Kanunun açık ifadesi karşısında şikayet hakkını yorumla daraltmak mümkün değildir. Ancak bu tarz bir düzenleme, ne şikayet hakkıyla ne de şikayet müessesesiyle bağdaştırılamaz. Bu durum aynı zamanda kaosa yol açma ihtimalini de içermektedir. Çünkü mevcut düzenleme çerçevesinde bir suçta binlerce şikayetçinin olması mümkündür.

Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda meslek birliklerinin şikayet hakkıyla ilgili öngörülen çözümün sınai mülkiyet suçlarında da kabul edilmesi uygun bir çözüm olurdu. Dolayısıyla örneğin İstanbul Ticaret Odası, sadece faaliyet alanlarıyla ilgili olarak şikayet hakkına sahip olacaktı. Yüksekova 'da ki bir esnaf aleyhine işlenen suçta İstanbul Ticaret Odasına şikayet hakkı tanınmanın mantıklı ve hukuki bir gerekçesi yoktur.

B. FİKRİ MÜLKİYET SUÇLARINDA ŞİKAYET HAKKINA SAHİP OLANLAR

Fikri mülkiyet suçlarından kastedilen 5846 sayılı yasanın 71, 72 ve 73. maddelerinde düzenlenen suçlardır. Bu suçları, manevi haklara tecavüz suçları, mali haklara tecavüz suçları ve diğer suçlar olarak üç guruba ayırmak mümkündür.

5846 sayılı yasada düzenlenen suçlarda şikayet hakkı, esas olarak hakları tecavüze uğrayan kimselere tanınmıştır. Bunun yanı sıra belli bazı suçlarda tecavüze maruz kalan kimseden başka bazı bakanlıklar, meslek birlikleriyle, basını temsil eden kurumlara da şikayet hakkı tanınmıştır.

Kanun her ne kadar hakları tecavüze uğrayan kimseden bahsetmişse de hakları tecavüze uğrayan kimsenin kim olduğu konusunda bir açıklamada bulunmamıştır. Kanun koyucu şikayet hakkını düzenlerken eser sahibinden değil de hakları tecavüze uğrayan kimseden bahsetmesi manidardır. Kanun koyucunun kavram konusundaki bu bilinçli tercihidenden eser sahibi dışında bazı hallerde mali hakları devralan kişi ile lisans alanın da şikayet hakkına haiz olduğu sonucunu çıkarmak gerekmektedir. Hakları tecavüze uğrayan kişi, suçun niteliğine göre değişebilir. Bu nedenle aşağıda şikayet hakkı değerlendirilirken suçun niteliğine göre bir ayırım yapılmıştır.

1. Eser sahiplerinin şikayet hakkı

Fikir ve sanat eserleri aleyhine işlenen suçların tamamında kural olarak eser sahibinin şikayet hakkı vardır. Bir kısım özel hallerde özellikle mali haklar aleyhine işlenen suçlarda eser sahibinin şikayet hakkı olamayabilir. Bu durumlara aşağıda değinilecektir.

Eser sahibinin şikayet hakkına sahip olduğu ifade edildikten sonra eser sahibinin kim olduğunun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Çünkü eser sahipliği bazı hallede özellik arz etmektedir.

Kural olarak bir eserin sahibi, onu meydana getirendir. (FSEK, m. 8). Bir işleminin sahibi, asıl eser sahibinin hakları saklı kalmak kaydıyla onu işleyendir. 5846 sayılı yasanın 4630 sayılı yasayla değiştirilen 8. maddesine göre sinema eserlerinde ; yönetmen, özgün müzik bestecisi senaryo yazarı ve diyalog yazarı , eserin birlikte sahibidirler. (FSEK/ m.8/3-4)

Memur, hizmetli ve işçilerin işlerini görürken meydana getirdikleri eserlerin sahipleri bu eserleri meydana getirendir (FSEK, m. 8/2). Ancak çalıştıranlar ve tüzel kişiler, herhangi bir temlike gerek kalmaksızın bu eserlerin mali hak sahibidirler. Bununla birlikte çalıştıranlar ve tüzel kişilerin mali hak sahipliğine dair kural, yedek hüküm niteliğinde olup aksi kararlaştırılabilir.

Birden fazla kimselerin birlikte vücuda getirdikleri eserin kısımlara ayrılması mümkünse, bunlardan her biri vücuda getirdikleri kısmın sahibi sayılırlar (FSEK, m.9, ortak eser sahipliği).

Birden fazla kimsenin iştirakiyle vücuda getirilen eser ayrılmaz bir bütün teşkil ediyorsa , eserin sahibi , onu vücuda getirenlerin birliğidir. Birliğe adi şirket hükümleri uygulanır (FSEK, m. 10).

a. Manevi haklara tecavüz suçlarında

Eser üzerindeki manevi haklar, niteliği itibariyle devredilemeyen haklardır. Eser sahibi, mali haklarını bir kısmını veya tümünü devretse dahi manevi haklar uhdesinde kalır. Dolayısıyla manevi haklara tecavüz suçlarda şikayet hakkı, eser sahibine aittir. Memur, hizmetli ve işçilerin işlerini yürütürken meydana getirdikleri eserlerde de bu kural geçerlidir.

Ortak eser sahipliğinde (FSEK, m. 10), her bir ortak, vücuda getirdiği kısmın maliki olduğu için vücuda getirdikleri kısım ile bir bütün olarak eser üzerindeki manevi haklara tecavüz suçlarında şikayet hakkına haizdir.

İştirak halinde eser sahipliğinde, eser sahiplerinden her biri tek başına şikayet hakkına sahiptir (FSEK, m. 10/2).

Eser sahibinin ölümünden sonra manevi haklara tecavüz suçlarında kimlerin şikayet hakkına haiz olduğuna dair kanunda açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak 5846 sayılı yasanın 19.maddesindeki düzenlemeden bir sonuç çıkarmak mümkün gözükmemektedir. Adı geçen madde “**hakları kullanabilecekler**” başlığı altında eser sahibinin ölümünden sonra kimlerin eser üzerindeki manevi hakları kullanabileceğini düzenlemektedir. Eser üzerindeki manevi hakları kullanmaya yetkili olan bu kişilerin bu haklara tecavüz halinde şikayet hakkına sahip olduğunu kabul etmek gerekir.

Eser sahibi, ölümünden sonra manevi hakların kullanılması hususunda kimseyi yetkilendirmemişse bu hakları kullanma yetkisi öncelikle vasiyeti tenfiz memuruna aittir. Eğer vasiyeti tenfiz memuru tayin edilmemişse manevi hakları kullanma yetkisi sırasıyla eser sahibinin sağ kalan eş ve çocuklarına, mansup mirasçılara, anne-babasına, kardeşlerine aittir. Dolayısıyla eser sahibinin ölümünden sonra manevi haklara tecavüz suçunun işlenmesi halinde şikayet hakkı, vasiyeti tenfiz memuruna, vasiyeti tenfiz memuru tayin edilmemişse sağ kalan eş ve çocuklarına, eş ve çocukları yoksa mansup mirasçılara, mansup mirasçıları yoksa anne-babasına, anne-babası da yoksa kardeşlerine aittir.

5846 sayılı yasanın 19.maddesinde ifade edilen kişiler, kanunun 71. maddesinin 1. ve 2. bendiyle 3. bendin 1. cümlesinde belirtilen suçlarda ve 5.bendinde düzenlene suçta şikayet hakkına sahiptir. Kanunun 71.maddesinin 3.bendinin ikinci cümlesindeki suç ile 4.bendinde düzenlenen suçlarda bu kişilerin şikayet hakkı yoktur. Çünkü 19.madde de sayılan kişilere eser sahibinin ölümünden sonra tanınan haklar, kanunun 14 ve 15.maddelerinin 1. ve 3. fıkralarıyla 16. maddenin 3.fıkrasında belirtilen hakları kullanma yetkisinden ibarettir. (FSEK, m.19)

19. maddede sayılan kişilerin bu yetkileri kullanması, eser sahibinin ölümünden sonra 70 yıllık süreyle sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla 70 yıllık sürenin dolmasından sonra şikayet hakkı da ortadan kalkar.

b. Mali haklara tecavüz suçlarında

Mali haklar, manevi hakların aksine tek tek veya bir bütün olarak devredilebilir. Mali bir hakkın veya hakların devri halinde bu haklarla ilgili dava hakları da dahil

olmak üzere tüm yetkiler devralana geçer¹⁹. Eğer eser sahibi, mali hakların tümünü devretmişse mali haklara tecavüz suçlarında şikayet hakkını kaybeder. Mali hakların birini veya birkaçını devretmesi halinde sadece devrettiği haklarla ilgili şikayet hakkını kaybeder. Uhdesinde kalan mali haklara ilgili şikayet hakkı mahfuzdur.

Mali haklar, FSEK'nın 63. maddesi uyarınca mirasçılara intikal eder. Aynı şekilde mali haklar üzerinde ölüme bağlı tasarrufların yapılması hukuken mümkündür. Mali hakların mirasçılara intikal etmesi halinde her bir mirasçının ayrı ayrı şikayet hakkı vardır. Eğer mali hakların tamamı veya bir kısmı ölüme bağlı bir tasarrufla birine bırakılmışsa şikayet hakkı bu kişiye aittir.

c. Diğer suçlarda (FSEK, m.73)

Çoğaltma ve yayma hakkı devredilmemişse 73. maddenin 1, 2, 4 ve 5. fıkrasında düzenlenen suçlarda şikayet hakkı eser sahibine aittir. 3. fıkrada düzenlenen suçta kural olarak eser sahibi şikayet hakkına haizdir. Ancak ruhsat, mali hak sahibinden devralınmışsa eser sahibinin şikayet hakkı yoktur.

2. Mali hakları devralanların şikayet hakkı

Mali haklar, ancak yazılı bir sözleşmeyle devredilebilir. Sözleşmede devredilen hakların ayrı ayrı gösterilmesi gerekir. Mali hakların devri sözleşmesi, bir tasarruf işlemi olup devre konu hak veya haklar devralanın malvarlığına geçer. Devralan devredeninin yerine kaim, yani onun halefi olur. Mali haklar, bir sınırlamaya tabi olmadan devredilse bile manevi haklar eser sahibinin uhdesinde kalır.

Mali hakları devralan kişilerin şikayet hakkı kanunda açık bir şekilde düzenlenmemiştir. Bu nedenle hangi hallerde mali hak sahibinin haklarının tecavüze uğradığından hareketle şikayet hakkı açıklığa kavuşturulacaktır.

a. Manevi haklara tecavüz suçlarda

Yukarıda da ifade dildiği gibi, mali hakların devredilmesi halinde bile manevi haklar eser sahibinde kalır. Dolayısıyla manevi haklara tecavüz suçlarında mali hakları devralanların kural olarak şikayet hakkı yoktur.

¹⁹ TEKİNALP, s. 205.

FSEK.nın 19.maddesinde eser sahibinin ölümünden sonra bazı şartların varlığı halinde mali bir hakkı devralan kişinin bir kısım manevi hakları kullanabileceği ifade edilmiştir. Ancak bu hak, bir kısım şartlara bağlanmıştır. Öncelikle eser sahibi ile 19. maddenin 1. ve 2. fıkrasında sayılan kişiler, salahiyetlerini kullanmamaları gerekir. Ayrıca mali bir hakkı, eser sahibinden veya halefinden devralan kişinin manevi hakları kullanma hususunda meşru bir menfaatinin bulunması gerekir. Bu şartların varlığı halinde mali bir hakkı devralan kişinin manevi haklara tecavüz suçlarında şikayet hakkı olduğunu söylemek mümkündür.

b. Mali haklara tecavüz suçlarında

Mali hakları devir alan, mali haklara tecavüz suçlarında şikayet hakkına sahiptir. Eğer mali hakların tümü devir alınmışsa 71.maddede düzenlenen tüm suçlarda yok eğer mali hakların biri veya bir kaçı devralınmışsa sadece bu haklarla sınırlı olarak şikayet hakkı kullanılabilir.

Memur, hizmetli ve işçilerin işlerini görürken meydana getirdikleri eserlerde ,mali hakların sahibi, kural olarak çalıştıran gerçek veya tüzel kişilerdir (FSEK, m. 8/2). Dolayısıyla mali haklara tecavüz suçlarında şikayet hakkı bu kişilere aittir.

Eser sahibiyle mali hakları devir alan arasında yapılan yazılı sözleşmede devredilen hak veya hakların tek tek sayılması zorunlu olduğu için mali hakları devir alanın şikayet hakkı ve kapsamı bu sözleşmeye göre belirlenmelidir. Şikayet hakkına sahip olduğunu iddia eden mali hak sahibi, suçla ihlal edilen hakkı devraldığını yazılı bir sözleşmeyle ispatlamak zorundadır. Hatta şikayet dilekçesine bu sözleşmenin eklenmesi gerekir.

c. Diğer suçlarda

Çoğaltma veya yayma, temsil veya radyo ile yayın hakkını devralan mali hak sahibi, FSEK.nın 73.maddesinin 1,2,4 ve 5. fıkralarında düzenlenen suçlarda şikayet hakkına sahiptir. Çünkü bu suçlar, çoğaltma, yayma, radyo ile yayın veya temsil hakkı aleyhine işlenmektedir.

Bir mali hak sahibi, uhdesindeki mali haklardan birinin veya birkaçının kullanma yetkisini lisans sözleşmesiyle devretmişse, lisans (ruhsat) alanın da bu hakkı başkasına devretmesi halinde 73. maddenin 3. fıkrasında düzenlenen suçta da şikayet hakkına sahiptir.

3. Ruhsat sahiplerinin şikayet hakkı

FSEK'ya göre, bir mali hakkın devreden mal varlığını terk etmeden sadece kullanma yetkisinin bir başkasına devri hukuken mümkündür. Kanun bu sözleşmeyi “ruhsat “ olarak adlandırmaktadır (FSEK, m. 48). Öğretide ruhsatla eş anlamlı olarak lisans terimi de kullanılmaktadır. Ruhsat ile mali hakkın devri arasındaki fark, birincisinde hakkın ruhsat veren mal varlığında kalması, ruhsat sahibinin sadece kullanma yetkisini kazanması, ikincisinde mali hakları devreden malvarlığından çıkması, devri alanın mal varlığına dahil olmasıdır²⁰.

Ruhsat, inhisari olabilir. FSEK, bu tür ruhsatı, tam ruhsat olarak adlandırmıştır. Bu tür ruhsatlar, aynı ruhsatın başkasına tanınmasına imkan vermez (FSEK, m. 56/1). Mali hak sahibi, aynı ruhsatı başkasına da verebilirse ruhsat inhisari değildir. Bu çeşit ruhsatlar basit ruhsat olarak anılmaktadır. Kanun ve sözleşmeden aksi anlaşılmadıkça, her ruhsat basit ruhsat sayılır (FSEK, m. 56/2).

Her ne kadar kanunda açık bir hüküm bulunmasa da lisans sözleşmesinin de tıpkı mali hakları devir sözleşmesi gibi yazılı olması ve sözleşmede hangi hakların kullanımının devredildiğinin tek tek sayılması şarttır²¹.

Lisans alanların, haklara tecavüz halinde dava ve şikayet hakkına sahip olup olmadığı öğretide tartışmalıdır. Ancak genel olarak lisans alanların da tıpkı mali hakları devralanlar gibi dava ve şikayet hakkına sahip olduğu kabul edilmektedir²². Bizce de bu görüş, lisans sözleşmesinin mahiyetine ve şikayete dair hükümlerle daha çok bağdaşmaktadır. Çünkü, özellikle mali haklara tecavüz suçlarında lisans alanların hakları da tecavüze maruz uğramaktadır.

a. Manevi haklara tecavüz suçlarda

Lisans sözleşmesiyle sadece bir mali hakkın kullanma yetkisi devralınmaktadır. Manevi haklar, eser sahibinde kalmaktadır. Dolayısıyla manevi haklara tecavüz suçlarında lisans alanın şikayet hakkı yoktur.

Manevi haklara tecavüz suçlarında İstisnai olarak mali hak sahibine tanınan şikayet hakkı lisans alanlara tanınmamıştı. Zira 19. maddenin 3. fıkrasında mali bir hakkı iktisap eden kimseden bahsedilmiş ancak lisans alandan söz edilmemiştir.

²⁰ TEKİNALP, s. 206

²¹ TEKİNALP, s. 211

²² TEKİNALP, S.212 ; EREL, s.310.

b. Mali haklara tecavüz suçlarda

Yukarıda ifade edildiği gibi, lisans sözleşmesinde lisansa konu haklar tek tek sayılmalıdır. İşte lisans alan, lisans sözleşmesinde yazılı mali haklara tecavüz suçlarında şikayet hakkına sahiptir. Sözleşme kapsamında olamayan mali haklara tecavüz suçlarına şikayet hakkı yoktur.

c. Diğer suçlarda

Lisans sözleşmesiyle çoğaltma veya yayma, temsil veya radyo ile yayın hakkını kullanma yetkisini devralan ruhsat sahibi, FSEK'nın 73.maddesinin 1,2,4 ve 5. fıkralarında düzenlenen suçlarda şikayet hakkına sahiptir. Çünkü bu suçlar, çoğaltma, yayma, radyo ile yayın veya temsil hakkı aleyhine işlenmektedir.

Lisans alanın, kanunun 73. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen suçta şikayet hakkına sahip olması mümkün değildir. Çünkü bu maddede mali hakların veya ruhsatın yetkisiz olarak üçüncü bir kişiye devri suç olarak düzenlendiği için ruhsat alan, ancak bu suçun faili olabilir, mağduru olmasına fiilen olanak yoktur.

4. Bir kısım kurumların şikayet hakkı

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunun düzenlenen suçlarda hakları tecavüze uğrayandan başka bazı bakanlıklara, meslek birliklerine, kamu kurumlarına ve basını temsil eden kuruluşlara şikayet hakkı tanımıştır. Bu kurum ve kuruluşlar şunlardır :

- (a) Milli Eğitim Bakanlığı
- (b) Kültür Bakanlığı
- (c) Meslek Birlikleri
- (d) Basın Yayın Genel Müdürlüğü
- (e) Türk Basınının Temsil Eden Kurumlar

Turizm Bakanlığı, 21.02.2002 tarih ve 4630 sayılı yasayla yapılan değişiklikle metinden çıkarılmıştır. Dolayısıyla fikri mülkiyet suçlarında Turizm Bakanlığının şikayet hakkı yoktur. Ayrıca yapılan son yasal değişiklikle Turizm Bakanlığı ile Kültür Bakanlığı birleştirildiğinden böyle bir ayrımın pratik bir değeri de kalmamıştır.

4630 sayılı yasayla yapılan değişikliğe kadar bu kurum ve kuruluşların manevi haklara tecavüz suçlarıyla FSEK'nın 73. maddesinde “*diğer suçlar*” başlığı altında sıralanan suçlarda şikayet hakkı yoktu. Mali haklara tecavüz suçlarında ise şikayet hakları 71.maddenin 4. bendindeki suçlarla sınırlandırılmış idi. Yeni düzenlemeyle özellikle bir kısım kuruluşların şikayet hakkının kapsamı genişletilmiştir.

FSEK.nun 71.maddesinin 4. bendinde belirtilen hallerde 35. madde gereğince kaynak gösterme mükellefiyetine aykırı fiiller söz konusu ise Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı' nın şikayet hakkı vardır. Bakanlıklardan hangisinin yetkili olacağı somut olaya göre belirlenir. Somut olayda hangi bakanlık mağdur ve hangi bakanlık kamu yararına hareket etme yükümlülüğü altında ise şikayet hakkı o bakanlığa aittir²³.

71. maddenin 4. bendinde belirtilen hallerde 36.madde gereğince kaynak gösterme mükellefiyetine aykırı fiiller söz konusu ise Kültür Bakanlığı ile Basın Yayın Genel Müdürlüğü ve Türk Basınıni temsil eden kurumların ayrı ayrı şikayet hakkı vardır. 36. maddede gazete münderecatının iktibas düzenlendiğinden Basın Yayın Genel Müdürlüğü ile Türk Basınıni temsil eden kurumlara şikayet hakkı tanınmıştır.

Bir kurumun Türk Basının temsil edip etmediği ilgili kanuna ve ilgili kurumun statüsüne göre belirlenir. Türk basınında belli bir gurubun mesela gazete sahiplerinin menfaatlerini koruma amacı taşıyan kurum ve dernekler bu hükmün kapsamında değildir²⁴.

Bakanlıklara manevi haklara tecavüz suçlarında kural olarak şikayet hakkı tanınmamıştır. Bunun istisnası 75. maddenin 3.fıkrasının 3. bendinde düzenlenmiştir. Buna göre 19. maddenin son fıkrası çerçevesinde 14. ve 16. maddelerin üçüncü fıkralarında belirtilen hallerde Kültür Bakanlığı şikayet hakkına haizdir. Şikayet hakkının çerçevesi 19. maddenin son fıkrası olarak tayin edildiği için Kültür Bakanlığının şikayet hakkını kullanabilmesi, bazı şartların varlığına bağlıdır. Öncelikle 5846 sayılı yasanın 18 ve 19. maddesinde sayılan kişilerin bulunmaması veya bulunmakla birlikte yetkilerini kullanmaması yahut 19. maddenin 2. fıkrasında düzenlenen 70 yıllık koruma süresinin dolması ve eserin memleketin kültürü bakımından önemli görülmesi gerekir.

Meslek birlikleri, üyelerinin ortak çıkarlarını korumak ve mali haklarının izlenmesini, alınacak tazminat ve telif ücretlerinin tahsilini ve dağıtımını sağlamak amacıyla kurulan özel hukuk hükümlerine tabi tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır. Meslek birlikleri, kamu idare, kurum ve kuruluşları ve gerçek kişi ve özel hukuk tüzel kişileriyle ilişkilerinde birliğe kayıtlı bütün üyelerin,mali haklarının izlenmesinde yetki belgesi vermiş üyelerin temsilcisi durumundadır.

²³ TEKİNALP, s. 320

²⁴ TEKİNALP, s. 320

Türk uyruklu eser sahiplerinin mali hakları, ülke içinde, Tüzük gereğince kurulan meslek birlikleri dışındaki birlik, dernek ve benzeri kuruluşlarca izlenemez (FSEK, 42/ Son)

Aynı alanda, birden çok meslek birliği kurulabilir²⁵. Meslek birliklerini kurulma alanları eser sahipleri ve bağlantılı hak sahipleri bakımından tayin edilmiş olup; ilim ve edebiyat eserleri sahipleri, musiki eserleri sahipleri, güzel sanat eseri sahipleri, sinema eserleri sahipleri, işlenme ve derlenme eser sahipleri, icracı sanatçılar, fonogram yapımcıları, radyo ve televizyon kuruluşları, filmlerin ilk tespitini gerçekleştiren yapımcılardan ibarettir (Tüzük, m.7). Türkiye’ de Kültür Bakanlığından aldığı izinle faaliyet gösteren meslek birliği sayısı 16’dır²⁶.

Meslek birlikleri, kural olarak yönetim kurulu başkanı tarafından temsil edildiğinden şikayet hakkının da meslek birlikleri adına yönetim kurulu başkanı tarafından kullanılması gerekir. (Tüzük. m.5)

Kural olarak meslek birliklerinin şubelerinin şikayet hakkı yoktur. Ancak mali hakların izlenmesinde, birliğin kamu idare, kurum ve kuruluşlarıyla ve üçüncü kişilerle ilişkilerinde şubelerin en yüksek görevlisine imza yetkisi verilmesi halinde şubeler de üyeleri adına şikayette bulunabilirler (Tüzük, m.5)

4630 sayılı yasayla yapılan değişiklikle meslek birliklerinin şikayet hakkı genişletilmiştir. Önceki düzenlemede meslek birlikleri, manevi haklara tecavüz suçlarıyla 71. maddenin 4. bendinde düzenlenen suç dışındaki mali haklara tecavüz suçlarında ve 73. maddede düzenlenen suçlarda şikayet hakkına haiz değildi. Ayrıca önceki düzenlemede bir meslek birliği, ancak kendi üyeleri tarafından işlenen veya kendi üyeleri aleyhine işlenen suçlarda şikayet hakkını kullanabilmekte idi. Mevcut düzenlemeyle suçlar arasında bir ayırım yapılmadığı gibi, şikayet hakkı için sanığın veya mağdurun üye olma zorunluluğu kaldırılmıştır. Bununla birlikte meslek birliklerinin şikayet hakkı faaliyet gösterdikleri alanla sınırlandırılmıştır. Meslek birlikleri, ancak faaliyet gösterdikleri alanla ilgili suçlarda şikayet hakkını

²⁵ Türkiye’ nin aksine ABD ve Hollanda da tüm eser sahipleri için tek bir meslek birliğinin kurulması öngörülmüştür. BEŞİROĞLU, s. 251-252.

²⁶ Türkiye’de kurulan ve faaliyet gösteren meslek birlikleri : Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği (İLESAM), Bilim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği (BESAM) , Anadolu İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği (ANASAM) , Türkiye Musiki Eseri Sahipleri Meslek Birliği (MESAM), Musiki Eseri Sahipleri Gurubu Meslek Birliği (MSG), Türkiye Güzel Sanat Eseri Sahipleri Meslek Birliği (GESAM), Türkiye Sinema Eseri Sahipleri Meslek Birliği (SESAM) , BSB Sinema Eseri Sahipleri Meslek Birliği (BSB), Komşu Hak Sahibi Müzik Yapımcıları Meslek Birliği (MÜ-YAP), Müzik Yorumcuları Meslek Birliği (MÜYOR-BİR), İracı Sanatçılar Meslek Birliği (İSAMEB), Seslendirme Sanatçıları Meslek Birliği (SES-BİR), Oyuncular Meslek Birliği (OY-BİR), Tiyatro Oyuncuları Meslek Birliği (TOMEB), Radyo Televizyon Yayıncıları Meslek Birliği (RATEM).

kullanabilecektir. Örneğin ilim ve edebiyat eserleri alanında faaliyet gösteren bir meslek birliğinin, herhangi bir musiki eseri aleyhine işlenen suçta şikayet hakkı yoktur.

IV. ŞİKAYET SÜRESİ

Şikayet tabi suçlarda şikayet hakkının belili bir süre içinde kullanılması gerekmektedir. Kural olarak şikayete tabi suçlarda şikayet süresi altı aydır (TCK/108/1). Nitekim 5846 sayılı yasada şikayet süresi altı ay olarak belirtilmiştir. (FSEK, m. 75/5). Ancak bu süre, sınai mülkiyet suçlarında iki yıl olarak tayin edilmiştir(551 sayılı KHK. m. 73/A/5, 554 sayılı KHK m.48/A/5, 555 sayılı KHK. m.24/A/ 5, 556 sayılı KHK. m.61/A/5).

Sınai mülkiyet suçlarında şikayet süresinin bu şekilde uzun tayin edilmesi bazı sakıncaları da beraberinde getirmektedir. İki yıllık süre, şikayet hakkı sahibine daha uzun bir süre tanımak düşüncesiyle açıklanamaz. Ancak bu kadar uzun bir sürenin üçüncü kişilerin hukuksal güvenliklerini ciddi bir şekilde tehlikeye düşürdüğü muhakkaktır. Ayrıca bu sürenin, şikayet hakkının kötüye kullanılmasına ve bu hakkın bir tehdit aracı olarak bireylere yöneltilmesine olanak tanıdığını söylemek de mümkündür²⁷.

Şikayet süresi, fiil ve failden haberdar olma tarihinden itibaren başlar. Haberdar olmaktan kasıt, şikayette bulunmayı mümkün kılacak somut olayların öğrenilmesidir²⁸.

Fikir ve sınai mülkiyet suçlarında şikayet hakkına sahip olanlar birden fazla olduğu için şikayet süresi her biri için ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Şikayet hakkına sahip olanlardan birinin fiil ve failden haberdar olması diğerleri için sürenin başlamasına neden olmaz. Yani henüz haberdar olmayan hak sahiplerine, işlenmiş sürenin sirayeti söz konusu değildir.

Şikayet süresi, zamanaşımı değil hak düşürücü bir süredir. Dolayısıyla zamanaşımının kesilmesine ve durmasına dair hükümler bu süreye uygulanmaz. Aynı şekilde şikayet süresi usule ilişkin bir önel olmadığı için mazeret ne kadar haklı olursa olsun eski hale getirme yoluna gidilemez²⁹.

²⁷ AYDIN, s.52,

²⁸ EREM/DANIŞMAN/ARTUK, s. 207.

²⁹ EREM/DANIŞMAN/ARTUK, s.206.

SONUÇ

Fikri ve sınai hakların etkin himayesi salt tazminatı gerektirir hükümlerle sağlanamaz. Aynı zamanda cezai hükümlere de ihtiyaç vardır. İlgili uluslararası anlaşmalarda da bu gerekliliğe değinilmiştir. Nitekim gerek 4128 yasada gerekse de 5846 sayılı yasada kapsamlı suçlar getirilmiş ve caydırıcı cezalara yer verilmiştir.

Fikri ve sınai mülkiyet suçlarının takibi şikayete tabi kılınmıştır. 4128 sayılı yasayla yapılan değişiklikle sınai mülkiyet suçlarının şahsi dava yoluyla takip imkanı kalmamıştır. Ancak 5846 sayılı yasada düzenlenen fikri mülkiyet suçlarının şahsi dava yoluyla takibi mümkündür.

Şikayet hakkına sahip olanlarla şikayet süresine dair hükümler , ceza hukukunda ki genel hükümlerden farklıdır. TCK' da şikayet süresi altı ay olmasına karşın bu süre sınai mülkiyet suçlarında iki yıldır. Şikayet hakkına sahip olanlar kapsamı ise TCK' da ki sitemin aksine geniş tutulmuş, suçtan doğrudan doğruya zarar görenler haricinde dolaylı zarar görme ihtimali olanlarla bir kısım özel ve kamu kuruluşlarına şikayet hakkı tanınmıştır.

Şikayet hakkı tanınan kuruluşların bir kısmına bu hakkın tanınmasının haklı bir gerekçesini bulmak güçtür. Ayrıca özellikle sınai mülkiyet suçlarında şikayet hakkı tanınan kuruluşlarla şikayet hakkına sahip oldukları suçlar arasında mantıklı bir bağ kurmak mümkün değildir.

Kuşkusuz kanun koyucu, bu suçların takipsiz kalmaması için şikayet hakkına sahip olanların kapsamını geniş tutmuş ve şikayet süresini uzun tayin etmiştir. Ancak bu düzenlemelerin uygulamada karmaşa yol açtığı, birçok sakıncayı beraberinde getirdiği de açıktır. Yapılması gereken mevcut düzenlemelerin göz geçirilerek şikayet hakkının genel hükümlere ve ilkelere uygun olarak ve yeterli açıklıkta tekrar düzenlenmesi ve bu şekilde uygulamadaki karmaşanın giderilmesidir.

KAYNAKÇA

- ARSLANLI, H. : **Fikri Hukuk Dersleri**, Ankara 1954.
- AYDIN, H. : **Sınai Mülkiyet Hakları Aleyhine İşlenen Suçlar**, Yetkin Yayınevi, Ankara 2003
- AYİTER, N. : **Hukukta Fikir ve Sanat Eserleri**, Ankara
- DARDAĞAN, E. : **Fikir ve sanat Eserleri Üzerindeki Haklardan**
- ERDEM, B. : **Patent Hakkının Korunmasına ve Patent Hakkına İlişkin Sözleşmelere Uygulanacak Hukuk**, İstanbul 2000, Beta Yayınları.
- EREL, N.Ş. : **Türk Fikir ve Sanat Hukuku**, Ankara 1998, 2. Baskı, İmaj Yayıncılık.
- EREM, F.; DANIŞMAN, A.; ARTUK M.E.: **Ceza Hukuku Genel Hükümleri**, Ankara 1997.
- FAZZANİ L.- HART T. : **Intellectual Property Law**, Newyork 2000, Second Edition.
- HAFIZOĞULLARI, Z. : **“Fikir ve Sanat Eserlerinin Cezai Himayesi,”** AÜHF, C.48., S.1-4, Ankara 1999
- HIRSCH, E. : **Fikri ve Sınai Haklar**, Ankara 1948, Ar Basımevi.
- MARANGHİDİS, G.M. : **Intellectual Property Laws of Europe**, United Kindom, 1999
- PİROĞLU, Ü. : **“ Bilişim Toplumunda ve İnternet’te Eser Sahibinin Hakları”**, Bilişim Toplumuna Giderken Psikoloji , Sosyoloji ve Hukuk Etkileri Sempozyumu, Ankara 2001
- ŞEHİRALİ, H.F. : **Patent Hakkının Korunması**, Turhan Kitabevi Ankara 1998,
- TEKİNLAP, Ü. : **Fikri Mülkiyet Hukuku**, İstanbul 1999,

ÖZET

Fikri ve sınai mülkiyet hakları, sadece tazminata dair hükümlerle etkin bir şekilde himaye edilemez. Etkin koruma için caydırıcı cezai hükümlere ihtiyaç vardır. İlgili uluslararası anlaşmalarda da bu gerekliliğe değinilmiştir. Nitekim gerek 4128 yasada gerekse de 5846 sayılı yasada kapsamlı suçlar getirilmiş ve caydırıcı cezalara yer verilmiştir. 4128 sayılı yasayla yapılan değişiklikle sınai mülkiyet suçlarının şahsi dava yoluyla takip imkanı kalmamıştır. Ancak 5846 sayılı yasada düzenlenen fikri mülkiyet suçlarının şahsi dava yoluyla takibi mümkündür. Şikayet hakkına sahip olanlarla şikayet süresine dair hükümler, ceza hukukun da ki genel hükümlerden farklıdır. TCK' da şikayet süresi altı ay olmasına karşın bu süre sınai mülkiyet suçlarında iki yıldır. Şikayet hakkına sahip olanlar kapsamı ise TCK' da ki sistemin aksine geniş tutulmuş, suçtan doğrudan doğruya zarar görenler haricinde dolaylı zarar görme ihtimali olanlarla bir kısım özel ve kamu kuruluşlarına şikayet hakkı tanınmıştır.

SUMMARY

Rights of Intellectual and Industrial Property can not be protected only by compensation law effectively. For effective protection, criminal rules are necessary. This necessity is mentioned in the concerned international agreements. As a matter of fact, widen crimes and deterrent punishments take part in the act of 4128 as well as in the act of 5846. The change with the act of 4128 do not allow personnel action for Intellectual and Industrial crimes. But the Intellectual property crimes which were arranged in the act of 5846 are possible to prosecute by personal action. The rules about persons who have complaint rights and complaint period are different from general rules of the Turkish Criminal Code. While the complaint period is six months in the Turkish Criminal Code, it is 2 years in the Industrial Property Crimes. Opposite of the system in the Turkish Criminal Code, the number of persons who have the rights of complaint is extended and the complaint rights were given to some private and public institution and the persons who have possibility to injure.